

ERİŞİLEBİLİR KENT İÇİN

BİZ DE VARIZ!

BİLGİ NOTU

"Bu Bilgi Notu Avrupa Birliği Sivil Düşün Programı kapsamında Avrupa Birliği desteği ile hazırlanmıştır. İçeriğin sorumluluğu tamamiyle Engelsiz Yaşam Hakkı Ağı'na aittir ve AB'nin görüşlerini yansıtmamaktadır."

"Bu Bilgi Notu Avrupa Birliği Sivil Düşün Programı kapsamında Avrupa Birliği desteği ile hazırlanmıştır. İçeriğin sorumluluğu tamamıyla Engelsiz Yaşam Hakkı Ağı'na aittir ve AB'nin görüşlerini yansıtmamaktadır."

İÇİNDEKİLER

Giriş	4
Engelli Kişilerin Katılım Hakkı	5
Engelli Kadınların Kimliği ve Karşılaştığı Eşitsizlikler	6
Engelli Kadınların Yerel Katılım Hakkı	7
Erişilebilir Kent Kavramı	8
Engelsiz Kent Kavramı	10
Erişilebilir Kent İçin Önerilerimiz	12

Giriş

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından açıklanan Engelli İstatistik Bülteni 2023 Aralık ayı raporuna göre engelli nüfusun %56'sını erkekler, %44'ünü kadınlar oluşturmaktadır. Buna göre güncel açıklanan 2023 Aralık ayı raporuna göre engelli kişi sayısı toplam 2.511.950 kişidir. Bu kişilerin 1.414.643'ü erkek, 1.097.307'si kadın engellilerden oluşmaktadır. Ayrıca engellilerle birlikte yaşayan aileler ve özellikle anneler düşünüldüğünde çok önemli bir nüfus, engellilik olgusundan doğrudan etkilenmektedir.

İnsan haklarının tüm insanların hakları olduğu tartışılmazdır. Hakların kullanımında; kadınlar erkeklerden, engelliler engelsizlerden, engelli kadınlar engelsiz kadınlardan ve engelli kadınlar engelli erkeklerden daha dezavantajlı durumdadır. Engelli kadınlar hem kadın olmaktan hem de engelli olmaktan dolayı çifte ayrımcılığa uğramaktadırlar.

Engelli kadınlar, toplumda daha dezavantajlı bir konumdadır. Engelleri nedeniyle eğitim, istihdam, sağlık, sosyal yaşam gibi alanlarda ayrımcılığa ve engellerle karşılaşmaktadırlar. Yerel yönetimler, engelli kadınların yaşam kalitesini iyileştirmek için önemli bir role sahiptir. Ancak, yerel yönetimler tarafından engelli kadınlara yönelik politikalar ve uygulamalar genellikle yetersiz kalmaktadır. Engelli kişiler, siyasi partiler, yerel yönetimler gibi kurumlarda karar verme mekanizmaları içerisinde yeterince temsil edilmemektedir. Bu temsil yetersizliği engelli kişilerin yerel düzeyde karar alma süreçlerinin dışında bırakılmalarına ve taleplerinin kent ölçeğindeki yerel yöneticiler tarafından yerine getirilmemesine neden olmaktadır. Bu durum engelli kadınların önünde daha büyük sorun yaratmaktadır. Engelli kadınlar (tüm engel grupları için geçerlidir) engelli ve kadın olmalarından dolayı çifte dezavantajlı olmalarının yanı sıra engelli örgütleri içerisinde de yeterince temsil edilmemelerinden kaynaklı seslerini kamuoyunda görünür kılamamaktadır.

Engelsiz Yaşam Hakkı Ağı olarak Avrupa Birliği Sivil Düşün Programı desteği ile engelli kadınlar ve engellilik alanında çalışan sivil toplum örgütlerinin aktif katılımıyla hayata geçirdiğimiz “Erişilebilir Kent İçin Biz De Varız” çalışması ile engelli kadınların yerel ölçekte haklarının güçlenmesine ve katılım ve örgütlenme özgürlüğü bağlamında konuya yaklaşarak yerel yönetim mekanizmalarında daha fazla temsil edilmelerine ve bu alanlarda engelli kadınların taleplerini dile getirerek görünür olmalarına alan yaratılması amaçlanmaktadır. Bu yaklaşımla hazırladığımız çalışmamızı yerel seçimlerden önce gündeme getirerek yerel yönetici adaylarının dikkatini çekmek ve seçimlerden sonra oluşturulması zorunlu stratejik plan hazırlık sürecine dahil olarak engelli kadınların yerel yapısal politika belgelerinde taleplerinin yer almalarına yönelik alan yaratmaya katkı sağlayacağını düşünmekteyiz.

Engelli Kişilerin Katılım Hakkı

Engelli bireylerin insan hak ve özgürlüklerinden tam ve eşit olarak yararlanmasını güvence altına alan Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme, Türkiye tarafından 30 Mart 2007 tarihinde imzalanmış olup Sözleşme; 3 Aralık 2008 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilen 5825 sayılı Kanun ile onaylanmıştır. Onay süreci ise 27 Mayıs 2009 tarihli, 2009/15137 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile tamamlanmıştır.

Uluslararası bir sözleşme olan Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme, insan hakları ile birbirini tamamlar ve ayrı düşünülemez. Bu doğrultuda hukuki normlar hiyerarşisi içinde Anayasa metni ile aynı düzeydedir. Sözleşme, Türkiye Cumhuriyeti tarafından imzalanması, kapsamı ve iç hukuktaki konumu itibarıyla, Türkiye’de engelli haklarının korunması, teşvik edilmesi ve geliştirilmesi açısından önemli olanaklar sağlamaktadır. Sözleşme’nin imzalanması ile birlikte Türkiye’de engelli bireylere tanınan hakların geliştirilmesi ve bu konuda mevcut uygulamaların uluslararası düzeye kavuşturulması, uygulamaların izlenmesine yönelik teşvik ile Türkiye’nin engellilik politika ve uygulamalarının daha da etkili hale gelmesi, politika ve uygulamalarda karşılaşılan veya karşılaşılabilecek eksikliklerin giderilmesi için fırsatlar tanımaktadır.

Tüm bunlar ışığında Türkiye’de engelli bireylerin insan hak ve özgürlüklerinden tam ve eşit şekilde yararlanmalarını sağlamak açısından hak temelli bir yaklaşımla kurgulanması ve engelli bireylerin karar alma mekanizmalarına katılımlarının gerçekleşmesi sağlanmalıdır. Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme kapsamında, güvence altına alınan en önemli ve en temel haklardan biri de engellilerin katılım hakkıdır. Katılım hakkı ile birlikte bireyler toplumda alınacak kararlara çeşitli düzeylerde katılırlar. Engelli haklarına ilişkin gerçekleştirilen uluslararası sözleşme ve ulusal yasal mevzuat içerisindeki düzenlemeler, engelli bireylerin topluma tam ve etkin katılımlarını sağlamayı hedeflemektedir. Türkiye’nin tarafı olduğu Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi’ne göre; engelli bireyleri yaşamın tüm alanlarına etkin katılımlarını sağlamak için; eşit koşullarda fiziki çevre, ulaşım, bilgi ve iletişim olanakları gerçekleştirilmelidir. Bununla birlikte engelli bireylerin, yaşamlarını etkileyecek kendileri ile ilgili tüm karar alma süreçlerine dahil olma hakları bulunmaktadır.

Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme’nin 3.maddesinin Genel İlkeleri arasında ‘Engellilerin topluma tam ve etkin katılımlarının sağlanması’ ilkesi yer almaktadır. Ayrıca Madde 9’da Erişilebilirlik kapsamında, “Taraf Devletler engellilerin bağımsız yaşayabilmelerini ve yaşamın tüm alanlarına etkin katılımını sağlamak ve engellilerin diğer bireylerle eşit koşullarda fiziki çevreye, ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojileri ve sistemleri dahil olacak şekilde bilgi ve iletişim olanaklarına hem kırsal hem de kentsel alanlarda halka açık diğer tesislere ve hizmetlere erişimini sağlamak için uygun tedbirleri alacaklardır.”

Braille

Avrupa Kentsel Yönetimde Kadın-Erkek Eşitlik Şartı, BM Engelli Hakları Sözleşmesi, Avrupa Sosyal Şartı gibi birçok uluslararası insan hakları belgeleri hiçbir ayrımcılık yapılmaksızın engelli kadınların da yerel ve ulusal düzeyde karar alma süreçlerine katılımlarının bir insan hakkı olduğundan bahsetmekte ve taraf devletlere ve yöneticilerine sorumluluklar yüklemektedir. Bunun yanı sıra mevcut belediye kanunumuzda da “Herkes ikamet ettiği beldenin hemşerisidir.

Hemşerilerin, belediye karar ve hizmetlerine katılma, belediye faaliyetleri hakkında bilgilenme ve belediye idaresinin yardımlarından yararlanma hakları vardır.” İfadesi gereği engelli kadınlar yerel yönetim mekanizmalarına aktif olarak katılım göstermeleri için teşvik edilmeli ve karar vericiler tarafından bu konuda gerekli adımlar atılmalıdır. İnsan hakları temelli bir yaklaşım doğrultusunda engelli kadınların güçlendirilmesini sağlamak, onların kamusal karar alma süreçlerine katılımlarını teşvik etmek anlamına gelir. Engelli kadınlar kamusal karar alma süreçlerine katılımda birçok engelle karşılaşmaktadırlar. Güç dengesizlikleri ve ayrımcılığın pek çok türü nedeniyle, engelli kadınlar ne yazık ki kamusal alanda çok fazla görünür olmamaktadırlar.

Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme’de hakları güvence altına alınmış olan engelli bireylerin topluma katılımları için bazı haklar bulunmaktadır. Bu haklar bahsettiğimiz gibi, siyasal yaşama katılım hakkı, istihdama katılım hakkı, sosyal hayata katılım hakkı, eğitime katılım hakkı, sağlığa katılım hakkı ve diğer tüm mekanizmalara erişim açısından katılım hakları bulunur. Bu hakların sağlıklı bir şekilde gerçekleşebilmesi adına engelli bireyler için kolaylaştırıcı ve erişilebilir ortamlar yaratılmalıdır.

Engeli olmayan insanlar toplumda katılım hakkı ile ilgili problem yaşarlarken engelli bireyler için bu durum kolaylaştırıcı mekanizmalar olmadığı sürece daha da zor hale gelmektedir. Engelli bireyler içerisinde engelli kadınlara yönelik erişim mekanizmaları güç hale geldiğinde topluma katılımlarını da zorlaşmaktadır. Katılım süreci gerçekleşmediği takdirde, engelli bireylerin toplumsal hayattan soyutlanmasına ve sosyal izolasyona yol açmaktadır. Toplumun bir parçası olarak var olduğunu hissedemeyen insanlar entegrasyon açısından zorluk yaşarlarken engelli bireyler için bu durum daha örseleyici hale gelebilmektedir.

Engelli Kadınların Kimliği ve Karşılaştığı Eşitsizlikler

Engelli kadınlar, hem engellilik hem de cinsiyet kimliklerinden dolayı ayrımcılığa maruz kalan bir toplumsal grup olarak tanımlanmaktadır. Bu durum, engelli kadınların hayatlarının her alanında eşitsizliklerle karşılaşmasına neden olmaktadır. Eğitim, istihdam, sağlık, sosyal ve politik katılım gibi alanlarda engelli kadınlar, engelli olmayan erkeklere ve engelli olmayan kadınlara göre daha dezavantajlı bir durumdadır.

Engelli kadınların kimliği, engellilik ve cinsiyet kimliklerinin kesişiminden oluşmaktadır. Bu iki kimlik, engelli kadınların deneyimlerini ve yaşadıkları eşitsizlikleri şekillendirmektedir. Engelli kadınların karşılaştığı eşitsizlikler, birçok farklı faktörden kaynaklanmaktadır. Bu faktörler arasında şunlar yer almaktadır:

•Önyargılar ve ayrımcılık: Engellilik ve cinsiyet ile ilgili önyargılar ve ayrımcılık, engelli kadınların hayatlarının her alanında karşısına çıkan temel bir engeldir. Bu önyargılar, engelli kadınların potansiyellerini gerçekleştirmelerini ve topluma tam ve eşit katılımlarını engellemektedir.

•Erişim eksikliği: Engelli kadınlar, fiziksel çevre, bilgi ve iletişim teknolojileri, eğitim, sağlık ve diğer hizmetlere erişimde engelli olmayan erkeklere ve engelli olmayan kadınlara göre daha fazla sorun yaşamaktadır. Bu durum, engelli kadınların topluma katılımını ve haklarını kullanmasını engellemektedir.

•Yoksulluk: Engelli kadınlar, engelli olmayan erkeklere ve engelli olmayan kadınlara göre daha yüksek oranda yoksulluk içinde yaşamaktadır. Bu durum, engelli kadınların temel ihtiyaçlarını karşılamalarını ve haklarını kullanmalarını zorlaştırmaktadır.

•Şiddet: Engelli kadınlar, engelli olmayan erkeklere ve engelli olmayan kadınlara göre daha fazla şiddete maruz kalmaktadır. Bu durum, engelli kadınların güvenliğini ve refahını tehdit etmektedir.

Engelli kadınların kimliğini ve karşılaştığı eşitsizlikleri anlamak, engelli kadınların haklarını savunmak ve daha kapsayıcı ve eşitlikçi bir toplum inşa etmek için son derece önemlidir. Engelli kadınların kimliğini ve karşılaştığı eşitsizlikleri anlamak, bu alanlarda çalışmalar yapan sivil toplum kuruluşları, kamu kurumları ve uluslararası kuruluşlar için de önemli bir görevdir.

Engelli Kadınların Yerel Katılım Hakkı

Engelli kadınlar, hem engellilik hem de cinsiyet kimlikleri nedeniyle ayrımcılığa maruz kalan bir grup insandır. Bu durum, engelli kadınların hayatlarının her alanında eşitsizliklerle karşılaşmasına neden olmaktadır. Yerel katılım, engelli kadınların haklarını kullanmaları ve topluma tam ve eşit katılımları için son derece önemlidir. Yerel katılım, engelli kadınların yaşadıkları sorunları dile getirmelerine, karar alma süreçlerine dahil olmalarına ve kendi hayatlarını etkileyen politikaların geliştirilmesine katkıda bulunmalarına olanak tanımaktadır. Herkesin yönetim sistemine katılımı, toplumdaki fiziksel ve sosyo-ekonomik durumlarından bağımsız olarak, temel bir insan hakkı ve toplumdaki demokratik ilkelerin temel koşuludur. Engelliler ve özellikle kadınlar, tarihsel olarak küresel, bölgesel, ulusal ve yerel düzeylerde çeşitli karar alma süreçlerinde damgalanmış, ayrımcılığa uğramış ve dışlanmışlardır.

Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşmesi'nin (BM Engelli Hakları Sözleşmesi) 29. Maddesi, engelli kadınların siyasi ve kamusal yaşamda tam ve eşit katılım hakkını tanımaktadır. Bu maddeye göre, devletler engelli kadınların seçme ve seçilme hakkını kullanmalarını, sivil toplum kuruluşlarına katılmalarını ve kamu yönetiminin tüm düzeylerinde temsil edilmelerini sağlamalıdır.

Engelli kadınların yerel katılım süreçlerine katılım hakları, temel insan haklarına saygı, eşitlik ve adalet ilkelerine dayanmalıdır. Bu hakların güçlendirilmesi, engelli kadınların toplumun her alanında eşit bir şekilde var olmalarını sağlar. Bu çerçevede:

1.Eğitim ve Farkındalık: Engelli kadınların yerel katılım süreçlerine aktif olarak katılmalarını sağlamak için eğitim ve farkındalık artırma çalışmalarına öncelik verilmelidir. Toplumun genelinde ve yerel yönetimlerde engellilik konusundaki bilinçlilik arttıkça, katılım hakları da daha etkili bir şekilde savunulabilir.

2.Erişilebilirlik: Yerel yönetim birimlerindeki toplantılar, etkinlikler ve diğer katılım süreçleri engelli kadınların tam anlamıyla katılabilmesi için erişilebilir olmalıdır. Fiziksel, iletişim ve bilişim erişilebilirliği sağlanarak, engelli kadınların katılımı desteklenmelidir.

3.Temsil ve Katılım Yöntemleri: Engelli kadınların farklı engel türlerine ve yaş gruplarına göre çeşitli temsil ve katılım yöntemleri geliştirilmelidir. Bu, heterojen bir grup içinde herkesin sesinin duyulmasını sağlar.

4.Yerel Politika ve Hizmetlere Etki: Engelli kadınların yerel katılım süreçlerine etkili bir şekilde katılması, yerel politika ve hizmetlerin engellilik perspektifinden şekillenmesine olanak tanır. Bu sayede, engelli kadınların ihtiyaçları ve talepleri doğrudan yerel politika kararlarına yansır.

Erişilebilir Kent Kavramı

Erişilebilirlik, engelliliğin belirtilen sosyo-politik tanımının merkezinde yer alan haklardan birisidir. Çünkü sosyal model ve hak temelli yaklaşım bireyin fiziksel veya mental eksikliklerinden ziyade, öncelikle dış çevreye ve temel hak ve özgürlüklere odaklanmaktadır. Engelli bireylerin çevrelerine uyum göstermeleri yerine, çevrenin onların istek, ihtiyaç ve yeteneklerine göre uyarlanmasını savunmaktadır. Engellilerin yüzleşmek zorunda kaldığı problemlerin temelinde kısıtlayıcı çevresel etmenler bulunmaktadır. Çevrenin ortaya çıkardığı fiziksel, kurumsal ve tutumsal kısıtlar, başta erişilebilirlik olmak üzere çok sayıda hakkın kullanılmasına mâni olmaktadır.

Engellilerin karşılaştıkları sorunlar birbiri ile sıkı sıkıya bağlı ve ilişkilidir. Örneğin istihdama dâhil olamayan bir engelli, gerekli maddi olanağı sağlayamadığı için sağlık, eğitim, barınma, yeterli gıda gibi temel ihtiyaçlara da ulaşamamakta ve kötü yaşam koşullarına mahkûm olmaktadır. Bir sorun diğerini tetiklemekte ve nihayetinde bu bir döngü haline almaktadır. Dünya engelli nüfusunun yarısından fazlası kentsel alanlarda yaşamaktadır. Dolayısıyla kentlerde kaynaklara, hizmetlere ve yapıli çevreye erişememe, bu döngüyü sürekli hale getirmektedir.

Kentsel mekânda engellilerin erişilebilirlik sorununa getirilen çözüm önerilerinden birisi “engelsiz veya erişilebilir kent” yaklaşımıdır. Kentler günümüzün temel sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal mekânları olarak kabul edilmektedir. Engellilerin de bu mekânda rahatça hareket edebilmeleri ve ihtiyaç duydukları anda her türlü kaynağa, hizmete, kamu ve özel ayırımı yapmadan fiziksel çevreye ulaşabilmeleri engelsiz kent fikrinin temelini oluşturmaktadır. Böylelikle engellilerin hayatın her alanına dâhil olabilmeleri ve bağımsız, kaliteli bir yaşama kavuşmaları amaçlanmaktadır.

Ulusal düzeyde engelli nüfusun dağılımı göz önüne alındığında, engellilerin büyük bölümünün kentlerde yaşadığı görülmektedir. Yapılan araştırmalar ve elde edilen veriler yollar, binalar, kamuya açık yerler gibi inşa edilmiş ortamlarda, engellilerin geniş bir erişebilirlik sorunu olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca engellilerin ulaşım, sağlık, eğitim, temiz su, acil durum ve afet müdahalesi, bilgi ve iletişim gibi temel kentsel hizmetlere erişimi de yetersizdir. Bu durum, engelli kişilerin karşılaştığı dezavantajları ve marjinalleşmeyi büyük ölçüde artırmakta, orantısız yoksulluk, yoksunluk ve dışlanmaya sebep olmaktadır.

Engellilerin fiziki ve toplumsal yapılar tarafından izole edilmesi, artık bir insan hakları ihlali olarak kabul edilmektedir. Sorun, engelliler için kademesiz istasyonlar, alçak zemin otobüsleri, düşük bordürler ve aydınlatma, işitsel ve görsel bilgi ve yol bulma gibi ortam faktörlerinin sağlanmasından daha büyük ve karmaşık hale gelmiştir. Mevcut çevrenin yapısı, engellilerin eşit yurttaşlık haklarını kullanmasının önüne geçmektedir. Bu nedenle erişebilirlik, engelliler için ayrımcılık yasağı, özgürlük ve eşitlik ilkeleri ile tutarlı bir çevre tasarım anlayışına da vurgu yapmaktadır.

Erişebilirlik artık hem bir hak, hem de diğer hakların kullanılması açısından, bir araç olarak kabul edilmektedir. Bu doğrultuda ilk adım, engellilik alanına ilişkin evrensel ilkelerin ortaya konulduğu Engelli Hakları Sözleşmesi ile atılmıştır. Belgenin 3. maddesinde erişebilirlik temel bir hak olarak kabul edilmiş ve 9. maddede sözleşmeyi imzalayan taraf devletlerin yükümlülükleri ortaya konulmuştur. Belge ayrıca erişebilirlik ile doğrudan ilişkili iki önemli kavrama da vurgu yapmıştır.

Başta EHS olmak üzere engellilere ilişkin ortaya konulan temel prensipler ve yapılan diğer uluslararası çalışmaları göz önüne alarak, BM Engelli Hakları Sözleşmesi Sekreteryası erişebilirliğin engelliler için önemi ve bu yönde oluşturulacak politikalara yol göstermesi açısından birtakım ilkeler belirlemiştir:

-Erişebilirlik, engellilerin insan haklarından yararlanabilmeleri için bir önkoşul ve ekonomik, sosyal, kültürel ve politik güçlendirme ve katılım için bir araçtır.

-Erişebilirlik, herkese yarar sağlayan kamusal bir maldır. Herkesin tam ve etkili katılımını kolaylaştırır ve bu nedenle, kapsayıcı ve sürdürülebilir bir kentsel gelişim sağlamak için, iyi bir politikanın merkezi bileşenlerinden birisi olarak kabul edilmelidir.

-Her yerde erişilebilir ve engellileri içeren bir kentsel gelişim gündemi gerçekleştirilebilir. Bu, kapsayıcı ve engelliliğe duyarlı kentsel politika yaklaşımlarını, uygun düzenleyici yapıları ve standartları, planlama ve tasarımda "herkes için tasarım" yaklaşımlarını ve öngörülebilir kaynak tahsislerini içeren, somut güçlü taahhütler gerektirir. Ayrıca, kentleşme sürecinin tüm aşamalarında, engellilerin ve örgütlerinin, hak sahipleri ve kalkınmanın aracı ve faydalanıcıları olarak aktif ve anlamlı bir şekilde katılımını gerektirir.

-Yeterli konut hakkı, yapılı çevre, kamusal alanlar, ulaşım, tesisler ve hizmetler ve bilgi ve iletişim teknolojileri konularında herkes için erişilebilirliğin sağlanmadığı ve engellilerin de dâhil olduğu herkesin ihtiyaç ve haklarına cevap vermeyen bir kent gündemi düşünülemez.

Engelsiz Kent Kavramı

Herkesin ihtiyacına uyarlanmış bir kentsel çevrenin oluşturulması bir taraftan tüm kent halkı için bir hak, diğer taraftan da yerel yönetimler için bir ödev halini almıştır. Şehirlerin erişim açısından, engelli ya da engelsiz tüm bireylerin ihtiyaçlarını tatmin edecek mekânsal bir ideal ile tasarlanması gerekmektedir.

BM Ekonomik ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı tarafından yapılan çalışmanın ortaya koyduğu sonuçlara göre 2050 yılında dünya genelinde 6,25 milyar kişinin kentlerde yaşayacağı tahmin edilmektedir. Bu nüfusun yaklaşık % 15'inin ise engellilerden oluşacağı öngörülmektedir. Sürdürülebilir ve kapsayıcı bir kentleşmenin kent sakinlerinin gelişiminin kilit araçlarından olduğu kabul edilmektedir. Bu nedenle kentsel ortamların, alt yapıların, tesislerin ve hizmetlerin nasıl planlandığı, tasarlandığı ve inşa edildiği -olumlu veya olumsuz- erişimi ve katılımı doğrudan etkilemektedir.

Bugün büyük bir oranı kentlerde yaşayan engelli nüfus yapılı çevre, yollar, konutlar, kamu bina ve alanları ve diğer yapılardan, sağlık, istihdam, eğitim, ulaşım, bilgi ve iletişim gibi temel kentsel hizmetlere kadar geniş bir yelpazede erişim sorunu yaşamaktadır.

Engelsiz ya da erişilebilir kentler, kentte yaşayan tüm vatandaşların gereksinimidir. Bununla birlikte, engellilerin yaşadığı sorunlara ilişkin alternatif bir çözüm önerisi olarak sunulmaktadır. Engelsiz ya da erişilebilir kent "makul uyumlaştırma ve evrensel tasarım ilkeleri çerçevesinde kentsel mekânın ve hizmetlerin başta engelliler olmak üzere toplumdaki diğer dezavantajlı gruplar ve tüm vatandaşların kullanımına uygun hale getirilmesini" ifade etmektedir.

Engelsiz kent “herkes için, bağımsız olarak erişilebilir, güvenli ve konforlu olarak kullanılabilir mekânlara, servis ve hizmetlere sahip kenttir” Hak ve özgürlükler bağlamında engelsiz kent, orada yaşayanların ve orayı ziyarete gelenlerin kent haklarını özgürce kullanabildikleri mekândır. Tanımlardan hareketle, engelliler için engelsiz kent kavramının iki boyutu olduğunu söylemek mümkündür. Birinci boyut bir hak olarak “erişebilirliğin” kullanılması, ikincisi ise kentsel mekânın, yapı çevrenin, kaynakların ve hizmetlerin “erişilebilir” olmasıdır.

Kentlerde engellilerin erişebilirliğini kısıtlayan etmenler, dört temel başlık altında toplanabilmektedir. Bu etmenler bir taraftan engellilerin yapı çevreye, hizmetlere ve diğer kaynaklara ulaşamamasına neden olurken, diğer taraftan da ayrımcılık ve eşitsizliği beslemektedir.

-Cadde ve sokaklarda engellilerin hareketliliğini azaltan ya da ortadan kaldıran fiziksel veya tasarıma ait bozukluklar.

-Engellilerin girişini ve kullanımını güçleştiren ya da imkânsız hale getiren bina mimarisi.

-Standart bir görsel ve işitsel yetenek düzeyine göre tasarlanmış ve bu şekilde kullanıma sunulan uyarı ve bilgilendirme işaret, levha ve araçları.

-Engellilerin kullanımına uygun olmayan kamu ve özel ulaşım hizmetleri.

Engellilerin de diğer bireyler gibi toplumsal hayata katılabilmeleri, yaşam kalitelerini artırabilmeleri, bağımsız bir şekilde hareket edebilmeleri ve kendilerini gerçekleştirebilmeleri, belirtilen kentsel kusurların giderilmesine bağlıdır. Bu nedenle yerel yönetimlerin engelsiz bir kent için öncelikle engellileri fiziksel, sosyal, ekonomik, psikolojik ve politik olarak kent hayatına dâhil edebilecek bir planlama, tasarım, izleme ve denetleme yöntemi benimsemeleri gerekmektedir.

Yerel yönetimlerin dikkat etmesi gereken bir diğer önemli husus, engellilerin de kendi içlerinde engel türlerine bağlı olarak farklılaşmasıdır. Görme, işitme, dil ve konuşma, zihinsel ve ortopedik engelliler, ruhsal ve duygusal hastalığı ve süregelen hastalığı bulunanların ilgi ve ihtiyaçları farklıdır. Kentin planlaması ve tasarımında bu engel gruplarının tamamının gereksinimleri göz önünde tutulmalıdır.

Yerel yönetimlerin kentsel kamusal alanların plan ve tasarımında da erişilebilirliği merkeze almaları gerekmektedir. Bu mekânların halkın tümünün eşit ve adil bir şekilde ulaşabileceği, kullanabileceği ve yaşayabileceği yerler olarak düzenlenmesi günümüz kentleşme anlayışının önemli bir parçasıdır. Yerel yönetimler kamu gücünün kullanıcısı olarak hem kentin planlanması ve tasarımında baş aktör olmaları, hem de kamusal mekâna ilişkin yaptıkları düzenlemelerle toplumdaki diğer kişi ve kurumlara örnek olma açısından büyük sorumluluğa sahiptir.

Ulusal düzeyde engelli nüfusun dağılımı göz önüne alındığında, engellilerin büyük bölümünün kentlerde yaşadığı görülmektedir. Yapılan araştırmalar ve elde edilen veriler yollar, binalar, kamuya açık yerler gibi inşa edilmiş ortamlarda, engellilerin geniş bir erişilebilirlik sorunu olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca engellilerin ulaşım, sağlık, eğitim, temiz su, acil durum ve afet müdahalesi, bilgi ve iletişim gibi temel kentsel hizmetlere erişimi de yetersizdir. Bu durum, engelli kişilerin karşılaştığı dezavantajları ve marjinalleşmeyi büyük ölçüde artırmakta, orantısız yoksulluk, yoksunluk ve dışlanmaya sebep olmaktadır.

Engelsiz veya erişilebilir bir kentin nasıl olması gerektiği, bir başka ifadeyle kent haklarının kullanılması, planlama, tasarım, hizmetlere ve kaynaklara erişilmeye yönelik evrensel ölçütler bulunmamaktadır. Elbette bu yönde çeşitli standartlar geliştirilmiştir. Ancak uygulamada ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel vb. sebeplerle engelsiz kent deneyimlerinin çeşitlendiği görülmektedir. Bu bağlamda BM erişilebilirliği ve engellilerin kentsel gelişime dâhil edilmesini teşvik eden iyi uygulamaları değerlendirmek için, bir dizi kıstas ortaya koymuştur. Belirlenen ölçütler çerçevesinde engelsiz kente yönelik uygulamalar;

-Yapılı çevre, kamusal alanlar, ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojileri ile kamu hizmetleri de dâhil olmak üzere bir veya daha fazla kentsel oluşuma erişimi sağlamalıdır.

-Toplumsal, örgütsel ve kurumsal düzeyde erişilebilirliğe ilişkin algı ve farkındalığı artırmalıdır.

-Sonuç odaklı olmalı ve engelli kişilerin yaşam kalitesini etkileyen belirli alanlarda çevresel erişilebilirliğin yaratılmasına veya geliştirilmesine katkı yapan ölçülebilir bir değişikliği üretmelidir. Bu aynı zamanda, veri toplanmasını içeren güçlü bir izleme ve değerlendirme sistemine sahip olmayı gerektirir.

-Mali kaynaklar ve insan kaynağı yeterli düzeyde olmalıdır. Bu nedenle, kaynak sağlayıcıların erişilebilirliği ve engellilerle ilgili konuları vurgulamaları ve sivil toplum kuruluşlarının bunu bir öncelik olarak kabul etmeleri önemlidir.

-Sosyal, kültürel, ekonomik, politik ve çevresel olarak sürdürülebilir olmalıdır.

Erişilebilir Kent İçin Önerilerimiz

Ülkemizde maalesef engelsiz veya erişilebilir bir kentin varlığından söz etmek mümkün değildir. Zaman zaman iyi uygulama örnekleri görülse de bunlar ya kısa süreli olmakta ya da yerel düzeyde kalmaktadır. Sadece mevzuatı veya standartları hazırlamak, engelsiz kent amacının gerçeğe dönüştürülmesine yetmemektedir. Engelsiz veya erişilebilir kentler, politika yapıcılar tarafından temel bir kamu politikası alanı olarak görülmemektedir.

-Erişilebilirlik kentte yaşayan tüm vatandaşlar için bir kent hakkı olarak kabul edilmeli ve bu doğrultuda bir kentsel planlama ve tasarım gerçekleştirilmelidir.

-Engelsiz bir kent tasarımının ekonomik güçle yakından ilişkili olduğu açıktır. Dünyadaki iyi örnekler göz önüne alındığında, bu kentlerin yaşam standardı ve gelir düzeyi yüksek ülkelerde yer aldığı görülmektedir. Dolayısıyla yerel yönetimlerin maddi kaynaklarının durumu, engelsiz kentler için belirleyici olmaktadır. Yerel yönetimler mali kaynak açısından desteklenmelidir.

-Engelsiz bir kent tasarlamak, uzun vade isteyen bir süreçtir. Bu nedenle uzun vadeli bir plan yapıldıktan sonra, bu plan kısa ve orta vadeli programlarla desteklenmelidir. Bu da siyasal güdü ve hesapların minimum düzeyde kaldığı, bir yerel politika anlayışını gerektirmektedir.

-Engelsiz kent için oluşturulacak politika ve programlara, mümkün olduğunca çok paydaş dahil edilmelidir. Başta engelliler ve engelli örgütleri olmak üzere diğer kent sakinleri, sivil toplum kuruluşları bu süreçte yerel yönetimlerin yanında yer almalıdır.

-Engelsiz kentler, yoğun olarak ileri teknolojinin kullanımını gerektirmektedir. Teknoloji üretmeyen ülkeler için bu durum, daha yüksek maliyetler anlamına gelmektedir. Ayrıca teknoloji kullanımının belirli bir eğitim düzeyi ve kültür gerektirdiği de unutulmamalıdır.

-Alınan kararlara, gözetim ve denetim mekanizmalarına engelliler dâhil edilmelidir. Bir başka deyişle, erişebilirliğin tanımını engelliler yapmalı ve oluşturulacak politikalar, onların en çok önem verdiği unsurları yansıtmalıdır.

-Yerel yönetimlerin stratejik planlarındaki engelli haklarına ve erişilebilirlik olgusu çerçevesinde izleme yapılmalı, veri toplanmalıdır.

-Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Korunması Sözleşmesine göre engelli bireylerin haklarının güçlendirilmesi için sivil toplumun karar alma süreçlerine katılımı gerekmektedir. Bunun için sivil toplumun güçlendirilerek karar süreçleri yönetişim yaklaşımına uygun olarak hazırlanmalıdır.

-Farklı engellilik türlerine sahip bireylere yönelik odaklanma yapılırken bölgesel anlamda bir planlama yerine bütüncül bir yaklaşım sergilenmelidir. Engelliler kentin bütün alanında yer almaktadır. Veriler ile ilgili iki boyutta bakmamız gerekmektedir.

-Kamu- STK iş birliği ve paydaşlık mekanizmaların kurulması ve davranış ilkeleri geliştirilmelidir.

-Yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları arasında iyi yönetişim ilkeleri çerçevesinde bir yaklaşım geliştirilmelidir.

-Sivil toplum kuruluşlarının yerel/ ulusal ve uluslararası düzeyde karar alma mekanizmalarına katılımlarını geliştirmek için farklı katılım araçlarını kullanmaları gerekmektedir. Örnek olarak rapor hazırlama, bilgi notu sunma ve en önemlisi gölge rapor hazırlama süreçlerine dahil olmaları gerekmektedir. Bu konuda sivil toplum güçlendirilmelidir. İzmir'de engelli alanında çalışan kurumların bu yaklaşım ile çalışma yapması zaruri görülmektedir.

-Her engellilerin yasal haklarının takibi Büyükşehir Belediyesi tarafından açılan hukuk müşavirliği tarafından takip edilme hakkı güçlendirilmelidir.

-Engellilerin sosyal hayata katılımlarını sağlamak amacıyla sosyal donatı tesislerinin oluşturulması ve erişilebilir kılınması gerekmektedir.

-Her engellinin veri tabanı oluşturularak yerel yönetimlerce iaşe, ibade, eğitim ve sağlık hizmetlerine ulaşmasında kolaylaştırılması, ulaşılması gerekmektedir.

-Hangi sokakta hangi engelli var. Veri tabanı ve dijital araçlar oluşturulmalıdır. Kent Engelli Haritası oluşturulmalıdır.

-Ulaşım konusu. Dünya Engelliler Birliği. Dijital erişilebilirlik. Görme, işitme ve ortopedik engelli bireylerin otobüslerin (toplu ulaşım araçlarının), kaldırımların vb. alanların dijitalleşmesi gerekmektedir. Trafik lambalarında da engelli dostu olması için çalışmalar yapılmalıdır. Kent ekipmanların dijitalleşmesi gerekmektedir.

- Belediyelerin ihale kanunlarının engelli bakış açısı ile oluşturulmalıdır. Özellikle engelli araçlarına yönelik bakım konularında belediyeler ön almalıdır.

-Yerel yönetimler engelli odaklı bütçe oluşturulmalıdır. Çalışma yapılırken ilgili STK'lar görüş bildirmelidir. Çevrimiçi ve dijital araçlar kullanılarak engelli odaklı sivil toplum kuruluşlarının görüşlerine açılmalı alanlar yaratılmalıdır.

-Yerel yönetimler engellilere yönelik engelsiz pazarları açılmalıdır. Kaynak geliştirme, sosyal kooperatifleşme alanları yaratmalıdır.

